

ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2023

5/3-сан

***Ўзбекистан Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды***

***Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы гуўалық берилген.***

Нөкис

5/3-сан 2023

ноябрь

Шөлкемлестіріушілер:

*Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендируі Министрлиги,
ӨЗПІИИ Қарақалпақстан филиалы*

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Ерполат АЛЛАМБЕРГЕНОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Мавлюда АЧИЛОВА
Нуриддин АЧИЛОВ
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Мехри НАРБАШЕВА
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Нуржан МАТЧАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ

Шахсанам МАТУПАЕВА
Лобар МУХТОРОВА
Камаладин МАТЯКУБОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Сайёра РАХМОНОВА
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаххор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Қуанишбек ТУРЕКЕЕВ
Гулноз ТУРАЕВА
Гулмира ТОЖИБОЕВА
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди КАМАЛОВ
Дилбар ҚАРШИЕВА
Вохид КАРАЕВ
Дилбар ҚОДИРОВА
Ризамат ШОДИЕВ
Абдушукур ШОҒҚОРОВ
Дилфуза ШАББАЗОВА
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРҒАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲАМ ӘДЕБИЯТ

Orazimbetova R.M. Sh.Seyitovtín «Xalqabad» romanı leksikasınıń semantika-stilistikalıq ózgeshelikleri	7
Gulyamova X. Olmosh soʻz turkumini oʻqitish metodikasi	14
Roʻziyeva S.X. Otlı birikmalarning lingvopoetik tahlili asosida talabalarda sintaktik bilimlarni rivojlantirish	18
Ҳасанова Д.О. Семасиология муаммоларига доир баъзи мулоҳазалар	23
Ahmedova H. Nutq madaniyatini shakllantirishda gendyer xususiyatning oʻziga xosligi	28
Aliyeva N.N. Evfemizm soʻzlarining funksiyalari va motivatsiyalari	32
Parmonov A.A. Means of representing irony in uzbek and English literary texts	36
Imomov E.A. Professional vocabulary and their features of stabilizing the basic structure	41
Saliyeva Sh. S. Categories and criteria for distinguishing neologisms and occasionalisms in linguistics	46
Ernazarova H. Classification of the category of introductory constructions in artistic discourse	51

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Utamuradov A., Jumabaev A. «Tárbiya» páni hám onıń sociallıq-gumanitar pánler oqıtılıwında ornı	56
Tilegenov A.T. Yoshlarda milliy istiqlol gʻoyasini shakllantirishda xalq ogʻzaki ijodidan foydalanishning asosiy tendentsiyalari va ilmiy-nazariy asoslari	62
Jumamurodova U. M. Talabalarda vizual intellekt: mohiyati va amaliy ahamiyati	82
Yarova S.B. Talabalar ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishning konseptual asoslari	86
Mamaxonova J. “Ekologik bilim “va “Ekologik madaniyat” tushunchalarining konseptual tahlili	91
Ashurov M.Sh. Aksiologik yondashuvlar asosida talabalarda milliy gʻurur va iftixor tuygʻularini takomillashtirishning shakl, metod va usullari	96
Давлетмуратова Э. Ёшларда фуқаролик тушунчаларни ва ватанпарварлик туйғусини тарбиялаш	103
Kenjaboyeva N.M., Sapieva N.M. Iqtidorli oʻquvchilarning kreativ fikrlash kompetentligini rivojlantirishni ijtimoiy–pedagogik qoʻllab -quvvatlash	107
Daminova N.K., Jamalova N.U. Talabalar ijtimoiylashuvini tashkil etishning oʻziga xosliklari	116
Abdurazaqov F.A. 10-11-sinf oʻquvchilariga taʼlim-tarbiya berishda notiqlik madaniyatini shakllantirish mexanizmlarini takomillashtirish	121
Odinaboyev F.B. Milliy hunarmandchilik orqali kasbiy tarbiya berish (Surxon vohasi misolida)	130
Shayzakova N.S. Zamonaviy taʼlimda boʻlajak oʻqituvchilarning deontologik malakasini rivojlantirishning ahamiyati	136
Yaqubova D.B. Pedagogika oliy taʼlim muassasalari talabalarining oʻqish jarayonida mustaqil taʼlimning oʻrni	142
Axmadaliyeva M. STEAM dasturiga oid testlar tuzishning nazariy asoslari	146
Kosimova N. D. Komplains munosabatlarini shakllantirishning psixologik mexanizmlari	154
Ismoilova N.I., Djurakulov R. Oʻqitish: determinant va matrisa	160
Ruziyev E.I., Esboganova B. Boʻlajak chizmachilik va tasviriy sanʼat oʻqituvchilarining grafik taʼlimi mazmunini takomillashtirish	165
Tleumbetova Q.D. Pedagog-tarbiyachining kasbiy mahoratini oshirish texnologiyasi	171
Esemuratova T.A. Sharq mutafakkirlarining meroslarida oilada bolalarni tarbiyalash masalalari	176
Temirbekova A.O. Lingvistikaning neyropedagogik asoslarida dasturlash nazariyasi va amaliyoti	180
Xusanova F.R. Kompetentlikka yoʻnaltirilgan pedagogik aspektning ilmiy asoslari	190

Арысланбаева А.Б. Формирования профессиональных компетенций будущих учителей начальных классов

536

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲАМ СПОРТ

Allanazarov I.G. Boksshinín kún tartibi, gigiyenasí hám shígíwdagí medicinalıq qadaǵalaw	540
Serimbetov Q. O. Sportda marketing xızmetin shólkemlestiriwdiń teorialıq hám metodikalıq tiykarları	556
Serimbetov Q. O. Júziw sportında hárekettiń tezligin tárbiyalawdıń qural hám usılları	564
Suyarov X. B. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida voleybol mashg‘ulotlarini tashkil etish mexanizmlari	574
Mambetkasimova Q. Sportchining atletik sifatlarini rivojlantirish uchun mashqlar	581
Ахмедов Ғ. Жамиятда жисмоний маданиятнинг ривожланиш тенденциялари	585
Рахимов Х.К., Абдуллаев Ғ. А., Хакимжонов М. Х. Саидғаниев С.О. Енгил атлетика машғулотларида чидамлилиқ сифатларини ривожлантиришда спортчиларнинг юрак уриш частотаси орқали Аэроб ва Анаэроб чегарасини аниқлаш услуги (ўрта ва узок масофаларга югурувчилар мисолида)	591
Shukurllayev J.M. Klaster yondashuv asosida talabalarni kasbiy va ilmiy faoliyatga tayyorlash akmeologiyasi mexanizmi (jismoniy madaniyat misolida)	598
Shermatov M.N. O‘zbekistonda futbolni rivojlantirishning asosiy maqsadlari va vazifalari	603
Nazarov A.I. Maktablarda voleybol sportini shakllantirishning ilmiy asoslari	607
Djurabayeva D.E. Ovqatlanish gigiyenasining inson salomatligiga ta’siri	610
Farafontova O.A., Piyosova F.F. Problems of pedagogical aspects of selection and training of football players	615
Xudoyberganov J. S. Talaba yoshlarda jismoniy chidamlilik sifatlarini rivojlantirishda pedagogik tizimini takomillashtirishning o‘rni va xususiyatlari	620

MAKTABLARDA VOLEYBOL SPORTINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI

Nazarov A.I.

ChDPU Jismoniy madaniyat nazaryasi kafedrasi o'qituvchisi

Tayanch so'zlar: sport, o'yin, maktab, texnika, kuch, malaka, mahorat, qobilyat.

Ключевые слова: спорт, игра, школа, техника, сила, умение, мастерство, умение.

Key words: sport, game, school, technique, strength, skill, skill, ability.

Sport turlaridan – eng ajoyib va qiziqarli o'yinlaridan biri voleyboldir. Jismoniy xislatlarning rivojlanishi, tayanch dvigatel apparatlarini mustahkamlash, organizmni ishlash sistemasining qobilyatini ko'tarish, O'yin davomida olingan jo'shqin g'ayrat, tentilikni bardamlikni saqlanishi voleybolni barcha avzallik tomonlarini qadr-qimmatini to'liq ko'rsatmaydi.

O'yin texnikasi – bu bir vaqtning o'zida ketma – ket va muayyan maqsadli tartibda ijro etiladigan ixtisoslashgan harakat yoki harakatlarning majmuasidir. Harakat aniq, yengil, vaziyatga muvofiq, kam kuch sarf etib yuqori samarada bajarishga mo'ljallangan bo'lishi lozim.

Voleybol texnikasini egallashdagi asosiy vazifa, bu jarayon o'yinchi tomonidan biomexanik harakat va harakat malakalarining o'zlashtirilishi, amaliyotda bu harakat malakalarini yuqori darajada takomillashtirishdir. Yuqori sport natijalarini ko'rsatish faqat voleybolchini texnik tayyorgarligi asosida komandani texnik tayyorgarligini va maxoratini belgilaydi.

Buning uchun:

1. Barcha texnik malakalarni o'zlashtirish va bu texnik malakalarni zamonaviy usulda bajara bilish. Texnik mahoratni ko'rsatkichi – o'yinchini har tomonlama texnik tayyorgarligiga bog'liq.

2. Texnik malakalarni har xil usulida bajara olish, o'yin davomida jamoada ma'lum bir faoliyatni bajarish va ularni o'yin paytida qo'llash. Mana shu ko'rsatkich orqali texnik mahorat va sport texnikasidan unumli foydalanish aniqlanadi.

3. Texnik (priyomlarni) malakalarni barqaror bajarish.

O'yin davomida raqib tomonidan qo'llaniladigan qarshi harakatlar va har xil halaqit beruvchi ta'sirotlar, maqsadga muvofiq javob berish. Bu ko'rsatkich orqali texnik tayyorgarlikni turg'unligini bilish mumkin.

“Texnika” – atamasi yunoncha (tehnis) so'z bo'lib, judda keng ma'noda foydalaniladiva o'zbek tilida “san'at” tushunchasini anglatadi.

Har bir texnika malakani muvaffaqiyatli egallash, harakat ko'nikmalarini turli usullarini o'zlashtirish texnik tayyorgarlikni muhim shartlariga kiradi. Texnikaga o'rgatish va uni takomillashtirish – ko'p yillik jarayon bo'lib, u 3 bosqichdan iborat.

1. Dastlabki o'rgatish bosqichi.
2. Chuqurlashtirilgan o'rgatish.
3. Takomillashtirilgan va mukammallashtirilgan.

Dastlabki o'rgatish bosqichi. O'yin texnikasi juda katta ahamiyatga ega. Bu bosqichda voleybolchini texnik tayyorgarligiga zamin yaratiladi. Voleybolchi o'rganayotgan biror bir texnik malakani o'zini, keyin esa boshqa malakalar bilan bajaradi. Texnik malakalarni ketma-ket o'rganish usullari va variantlari bir prinsip asosida o'rganiladi, asosiydan ikkinchi darajaga qarab. Voleybol texnikasini o'rganishda quyidagi elementlarga diqqatni jald qilish kerak. Dastlabki holatni to'g'ri egallash: harakatlanishda mos holatni egallash. Texnik malakalar maxsus yaratilgan sharoitda o'rganiladi. Shug'ullanuvchilarda texnik malaka to'g'risida aniq tasavvur paydo bo'lganda, ularni shu texnik malakani ayrim bo'laklariga diqqatni jalb qilish mumkin. O'rganish vaqtida sharoit qiyinlashtiriladi, o'rganuvchilarni asta-sekin o'yinga o'rgatayotgan sharoitda bunday qiyinlashtirishga erishish usullari:

- dastlabki holatni o'zgartirish orqali;
- o'zgartirgandan so'ng uzatish yoki qabul qilish;
- harakat maydonini kengaytirish.

Chuqurlashtirilgan o'rgatish bosqichi. Mazkur bosqichning asosiy maqsadi shug'ullanuvchilarni o'zlashtirilgan o'yin malakalarini turli vaziyatlarda bajarish, ularni ijro usullarini kengaytirish va ijro samarasini oshirishdan iboratdir.

Bu bosqichda quyidagi omillar amalga oshiriladi:

- texnik malakalar bajarayotganda uning tizimini optimallashtirish;
- texnik malakalarni bajarayotganda aniqlik darajasini ko'tarish;
- texnik malakalarni bajarishni murakkablashtirilgan sharoitlarda o'tkazish;
- bir texnik malakani boshqa texnik malakalar bilan bog'lab o'zlashtirish;
- shu malakani bajarish sharoitini murakkablashtirish;

- malakani sifatli va samarali bajarish;
- eng oddiy o'yin modelini yaratish;
- o'yinni faollashtirish maqsadida sun'iy vaziyatlarni yaratish.

Takomillashtiruv va mukammallashtiruv bosqichi. Bu bosqichda quyidagi masalalar hal qilinadi:

1. Harakat ko'nikmalarini mustahkamlash va o'yinchini shaxsiy xususiyatlariga texnikani yaqinlashtirish.
2. Texnik malakalar variantini aniqlash, eng oson bajariladigan malakalar yoki o'yinchini eng kuchli texnik malakasini aniqlash.
3. Texnik malakalar usullarini ko'paytirib va ularni oson yoki erkin bajara olish.
4. Jamoda ma'lum bir funksiyani bajarish uchun spesifik malakalarni egallash.
5. Texnik malakalar variantini turg'un va barqaror rejada bajarish, tashqi faktorlar ta'sirida yoki raqib jamoasini qarama-qarshiligida bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. Abdullayev.A. Xonkeldiyev.Sh. "Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi" Farg'ona. 2001 y.
2. Айрапетъянц,Л.Р., Годик.М.А. «Спортивные игры». – Ташкент изд- воим. Ибн-Сино.
3. Ayrapetyants.L.R., PulatovA.A. "Voleybol nazariyasi va uslubi" – Tashkent. O'zDJTI. 2011 y.
4. Ayrapetyants.L.R. "Voleybolning rasmiy qoidalari" –T. 2002 y
5. Ayrapetyants.L.R. "Voleybol" –T. Zarqalam, 2006 y.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada maktablarda voleybol sportini shakllantirishning ilmiy asoslari haqida qisqacha mazmuni bayon etilgan.

РЕЗЮМЕ

В данной статье изложены научные основы формирования волейбола в школах.

SUMMARY

This article provides a summary of the scientific basis of the formation of volleyball in schools.